

به نام یزدان پاک

خوشحالم که این بار با کتاب ماجرای یازدهم در خدمت شما هستم. مایه افتخار بنده خواهد بود اگر این کتاب در مسیر هدایت تحصیلی شما دانش‌آموزان عزیز نقشی هرچند کم داشته باشد.

با توجه به این که درس تاریخ به صورت امتحان نهایی برگزار می‌شود و معدل دروس امتحان نهایی نیز نقش مؤثری در قبولی کنکور ایفا می‌کند، تألیف مجدد این کتاب در دستور کار قرار گرفت.

تمرکز اصلی این کتاب بر یادگیری مفاهیم کلیدی و سپس کاربرد این مفاهیم در مواجهه با سؤالات امتحان نهایی می‌باشد. محتوای کتاب به دو بخش اصلی درس‌نامه و سؤالات تقسیم می‌شود.

در بخش درس‌نامه بیشترین تلاش مبنی بر این بوده تا متن خشک و بی‌روح کتاب تبدیل به بخش پر از آیتم‌های متنوع شود و به شیوه‌های مختلف قسمت‌های مهم‌تر کتاب مورد تأکید قرار گیرد تا کمک فراوانی به روند حفظ کردن مطالب درس تاریخ صورت گیرد.

در بخش سؤالات برای ما بسیار مهم بود که تمام مطالب درس پوشش داده شود و سؤالات در قالب فرمت سؤالات امتحان نهایی آورده شود تا با یک تیر دو نشان بزنیم؛ اول این که دانش‌آموز خود را محک بزند و تسلط خود بر مطالب کتاب را بسنجد و دوم این که با فرمت امتحان نهایی نیز آشنا شده و با آن بیگانه نباشد. در بخش سؤالات، تعدادی از سؤالات با علامت متمایز شده‌اند و این سؤالات اندکی سخت‌تر از سایرین هستند و درجه سختی آن‌ها از امتحان نهایی بالاتر است تا دانش‌آموزان قوی‌تر بتوانند بهتر آمادگی خود را محک بزنند.

شایان ذکر است که پاسخ‌نامه کاملی نیز تدارک دیده شده است تا در صورت نیاز به آن مراجعه شود.

در پایان بر خود واجب می‌دانم از تمام دست‌اندرکاران در خانه دوست‌داشتنی ما (انتشارات خیلی‌سبز) تشکر کنم و امیدوارم که نقش خود را در تألیف این کتاب به درستی ایفا کرده باشم.

برای شما دانش‌آموزان پرتلاش و امیدوار به آینده نیز بهترین‌ها را خواستارم.

با تشکر و تجدید تحیات

مبین غلامی‌نژاد

فهرست

۹۰	درس دوازدهم: فرهنگ و هنر در عصر ...
۱۴۷	پاسخ سؤال‌های امتحانی
۹۶	درس سیزدهم: تحولات سیاسی و اقتصادی ...
۱۴۸	پاسخ سؤال‌های امتحانی
۱۰۵	درس چهاردهم: فرهنگ و تمدن در عصر صفوی ...
۱۵۰	پاسخ سؤال‌های امتحانی

فصل چهارم: اروپا در قرون وسطا و عصر جدید

۱۱۲	درس پانزدهم: قرون وسطا
۱۵۲	پاسخ سؤال‌های امتحانی
۱۲۰	درس شانزدهم: رنسانس و عصر جدید
۱۵۳	پاسخ سؤال‌های امتحانی
۱۵۷	خلاصه درس‌ها
۱۶۴	مشاوره شب امتحان

امتحانات

۱۶۶	امتحان‌های نیم‌سال اول (امتحان شماره ۱)
۱۶۸	پاسخ سؤال‌های امتحانی نیم‌سال اول (امتحان شماره ۱)
۱۶۹	امتحان‌های نیم‌سال اول (امتحان شماره ۲)
۱۷۱	پاسخ سؤال‌های امتحانی نیم‌سال اول (امتحان شماره ۲)
۱۷۲	امتحان‌های نیم‌سال دوم (امتحان شماره ۳)
۱۷۴	پاسخ سؤال‌های امتحانی نیم‌سال دوم (امتحان شماره ۳)
۱۷۵	امتحان‌های نیم‌سال دوم (امتحان شماره ۴)
۱۷۷	پاسخ سؤال‌های امتحانی نیم‌سال دوم (امتحان شماره ۴)
۱۷۸	امتحان‌های نیم‌سال دوم (امتحان شماره ۵)
۱۸۰	پاسخ سؤال‌های امتحانی نیم‌سال دوم (امتحان شماره ۵)
۱۸۱	امتحان‌های نیم‌سال دوم (نهایی خرداد ۱۴۰۳)
۱۸۳	پاسخ سؤال‌های امتحانی نیم‌سال دوم (نهایی خرداد ۱۴۰۳)

فصل اول: تاریخ‌شناسی

۸	درس اول: منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ...
۱۳۱	پاسخ سؤال‌های امتحانی
۱۳	درس دوم: روش پژوهش در تاریخ؛ بررسی و ...
۱۳۱	پاسخ سؤال‌های امتحانی

فصل دوم: ظهور اسلام، حرکتی تازه در تاریخ بشر

۱۷	درس سوم: اسلام در مکه
۱۳۳	پاسخ سؤال‌های امتحانی
۲۴	درس چهارم: امت و حکومت نبوی ﷺ در مدینه
۱۳۴	پاسخ سؤال‌های امتحانی
۳۳	درس پنجم: تثبیت و گسترش اسلام در ...
۱۳۵	پاسخ سؤال‌های امتحانی
۴۰	درس ششم: امویان بر مسند قدرت
۱۳۷	پاسخ سؤال‌های امتحانی
۴۸	درس هفتم: جهان اسلام در عصر خلافت عباسی ...
۱۳۹	پاسخ سؤال‌های امتحانی

فصل سوم: ایران؛ از ورود اسلام تا پایان صفویه

۵۷	درس هشتم: اسلام در ایران؛ زمینه‌های ...
۱۴۱	پاسخ سؤال‌های امتحانی
۶۵	درس نهم: ظهور و گسترش تمدن ایرانی-اسلامی ...
۱۴۲	پاسخ سؤال‌های امتحانی
۷۳	درس دهم: ایران در دوران غزنوی، سلجوقی و ...
۱۴۳	پاسخ سؤال‌های امتحانی
۸۲	درس یازدهم: حکومت، جامعه و اقتصاد در ...
۱۴۵	پاسخ سؤال‌های امتحانی

درس نامہ 9 سوالات امتحان

درس ۱: منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی

دوستان عزیز! تاریخ، علمی متکی بر روش و قواعد خاص خود است. مورخان با کاوش و نقد و بررسی شواهد و مدارک مندرج در منابع تاریخی قادر به شناخت، تحلیل و تفسیر رویدادها و تحولات گذشته هستند. با ما همراه باشید در این درس به بررسی گونه‌های مختلفی از منابع که مورخان برای فهم زندگی اجتماعی انسان در گذشته از آن استفاده می‌کنند بپردازیم.

گونه‌های منابع تاریخی از ظهور اسلام تا پایان عصر صفوی

۱. منابع غیرنوشتاری

الف. محوطه‌ها و بناهای تاریخی: آثار و بناهای برجای‌مانده از دوره تاریخی مورد مطالعه، به مورخان این امکان را می‌دهد تا از اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی دوران گذشته آگاهی یابند.

محوطه‌ها و بناهای تاریخی	
مکان‌های تاریخی	مثل غار حرا، کوه اُخُد و یا دشت چالدران، هر یک بستر وقوع یک رویداد تاریخی به شمار می‌روند.
آثار و بناهای تاریخی	مانند میدان نقش جهان، مسجد گوهرشاد و به طور کلی آثار ساختمانی و معماری نظیر کاخ‌ها، کاروانسراها، قلعه‌ها و برج‌ها، زیارتگاه‌ها، مقبره‌ها، پل‌ها و جاده‌ها، آب‌انبارها، مساجد و کلیساها، معابر و خانقاه‌ها، بنادر و اسکله‌ها و روستاها و شهرهای قدیمی از مهم‌ترین منابع و مراجع پژوهش درباره گذشته‌های دور و نزدیک محسوب می‌شوند. این آثار، به مورخان برای فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها کمک می‌کنند.

ب. ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان: این دسته از آثار نیز برای مورخان از منابع بسیار موثق محسوب می‌شوند.

انواع پوشاک، جواهرات، ابزارهای کشاورزی، ظروف، وسایل حمل‌ونقل، اشیای هنری مثل مجسمه‌ها، تابلوهای نقاشی، سازهای موسیقی، جنگ‌افزارها، وسایل خانگی و در مجموع تمام دست‌ساخته‌های انسانی بازمانده از گذشته، گواه روشنی بر نوع فرهنگ و عقاید و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند. **از این رو** بررسی این آثار که به طور خاص در قلمرو دانش‌هایی چون باستان‌شناسی، معماری و هنر قرار می‌گیرند، اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته در اختیار مورخان می‌گذارند.

پ. آثار شفاهی: مطالعه روشمند افسانه‌ها و اساطیر اقوام در دوره‌های مختلف تاریخی، خاطرات شفاهی، انواع مختلف ادبیات عامیانه، اعم از داستان‌های تاریخی، قهرمانی، اخلاقی و تخیلی، گونه‌های متفاوت مثل‌ها، لطیفه‌ها و انواع شعر ^{مانند} **۱** دوبیتی **۲** تصنیف **۳** ترانه **۴** لالایی، کمک زیادی به شناخت **۱** فرهنگ، **۲** آداب و رسوم و **۳** سنت‌های مختلف اجتماعی در دوره‌های مختلف می‌کند.

حالا تو بگو

■ جمله‌های صحیح یا غلط را مشخص کنید.

۱- میدان نقش جهان و مسجد گوهرشاد نمونه‌هایی از مکان‌های تاریخی هستند.

۲- آثار و بناهای برجای‌مانده از موزه تاریخی مورد مطالعه، به مورخان این امکان را می‌دهند تا از اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی دوران گذشته آگاهی یابند.

■ گزینه‌های مناسب را انتخاب کنید.

۳- بررسی کدام آثار که به طور خاص، در قلمرو دانش‌هایی چون باستان‌شناسی، معماری و هنر قرار می‌گیرند، اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته در اختیار مورخان می‌گذارند؟

- ۱) محوطه‌ها و بناهای تاریخی ۲) مکان‌های تاریخی ۳) آثار و بناهای تاریخی ۴) ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان
- ۴- لالایی‌ها جزء کدام دسته از آثار شفاهی قرار می‌گیرند؟
- ۱) خاطرات شفاهی ۲) انواع شعر ۳) لطیفه‌ها ۴) افسانه‌ها و اساطیر اقوام

پاسخ: **۱** غلط **۲** صحیح **۳** گزینه «۴» **۴** گزینه «۲»

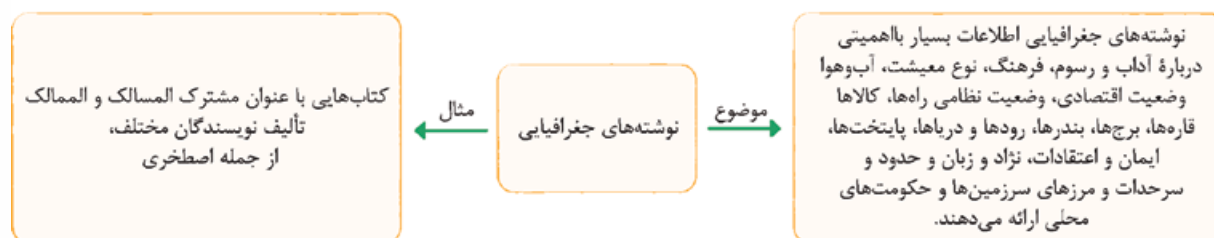
۲. مراجع و منابع نوشتاری: مراجع و منابع مکتوب تاریخ اسلام و ایران در دوران اسلامی، بسیار متنوع و متعددند.

الف. کتاب‌های تاریخی: از جمله مهم‌ترین منابع پژوهش در گذشته، کتاب‌های تاریخی هستند که توسط مورخان دوره‌های مختلف نوشته شده‌اند. کتاب‌های تاریخی تألیف‌شده در دوران اسلامی از تنوع خاصی برخوردارند. در ادامه با برخی از انواع کتاب‌های تاریخی آشنا می‌شوید.

کتاب	تعریف	مثال
تاریخ‌های عمومی	تاریخ‌نگاری عمومی یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری در ایران است که از قرن سوم هجری آغاز شد و تا اواخر عصر قاجار تداوم یافت. مؤلفان این دسته از آثار، ۱. نگارش تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می‌کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می‌پرداختند. ۲. پس از آن، تاریخ اساطیری ایران را از کیومرث آغاز و به پایان دوره ساسانیان ختم می‌کردند. ۳. در ادامه، رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی را تا زمان حیات خود ثبت و ضبط می‌کردند.	از مهم‌ترین و مشهورترین تاریخ‌های عمومی می‌توان به تاریخ طبری تألیف محمد بن جریر طبری (۲۲۴-۳۱۰ ق.) اشاره کرد.
تاریخ‌های محلی	یکی از مهم‌ترین گونه‌های تاریخ‌نگاری و یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی و نیز جغرافیایی شهرها و مناطق ایران است. ۱. نگیزه اصلی نویسندگان تاریخ‌های محلی ۲. بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی ۳. نگارش زندگی‌نامه مفاخر و مشاهیر فعلی	از معروف‌ترین آثار تاریخ محلی می‌توان به تاریخ سیستان از مؤلفی ناشناخته، در موضوع تاریخ سیستان از ایام قدیم تا سال ۷۲۵ ق اشاره کرد.
تاریخ‌های سلسله‌ای	یکی دیگر از گونه‌های تاریخ‌نگاری که در دوره اسلامی در ایران رواج یافت، تاریخ‌های سلسله‌ای بود. فرمانروایان بزرگ و کوچک، به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود، معمولاً ادیبان و دانشمندان را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می‌کردند. نکته: بعدها با گسترش تاریخ‌نویسی سلسله‌ای در میان سلسله‌های محلی، این نوع تاریخ‌نویسی، تاریخ‌نویسی محلی پیوستگی یافت.	کتاب تاریخ بیهقی اثر ابوالفضل بیهقی در تاریخ غزنویان از مشهورترین تاریخ‌های سلسله‌ای است.
تک‌نگاری	این نوع تاریخ‌نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد. در این نوع تاریخ‌نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه، توصیف و ثبت و ضبط می‌کردند.	از مشهورترین تک‌نگاری‌ها می‌توان به عجایب‌المقدور فی نوائب تیمور (زندگی شگفت‌آور تیمور) تألیف ابن عرب‌شاه درباره تیمور اشاره کرد.
تاریخ‌های منظوم	سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه دیرینه‌ای داشت، در دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت. سرایندگان این نوع آثار، رویدادهای تاریخی را به نظم می‌کشیدند.	از برجسته‌ترین منظومه‌های حماسی و تاریخی، شاهنامه، اثر گران‌سنگ و بلندآوازه حکیم ابوالقاسم فردوسی است.

ب. سفرنامه‌ها: اطلاعات مفیدی از زندگی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌کنند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شوند. بسیاری از جهانگردان گنجینه‌ای از اطلاعات ارزشمند درباره تاریخ اجتماعی و فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌هایی را که دیده‌اند از جمله ایران به صورت سفرنامه ارائه داده‌اند.

پ. نوشته‌های جغرافیایی: بررسی و مطالعه محیط جغرافیایی رویدادها، در پژوهش‌های تاریخی اهمیت زیادی دارد.

ت. ادبیات و متون ادبی: متون نظم و نثر ادبی، گونه مهمی از منابع تاریخی محسوب می‌شوند. ۱. زیرا ۱. اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عقاید دینی و فلسفی رایج در هر عصری، کم و بیش، در شعر شاعران و نویسندگان آن عصر انعکاس می‌یابند. ۲. هم‌چنین بسیاری از شاعران مانند: ۱- انوری، شاعر دوره سلجوقی، در قصیده‌نامه اهل خراسان، ۲- سعدی در بوستان و گلستان و ۳- حافظ در دیوانش، به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده‌اند.

ث. سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها

محتویات: کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای حاوی اطلاعاتی سودمند درباره شیوه کشورداری، مناسبات حکومت و مردم و تشکیلات و سیاست‌نامه‌ها: نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه می‌دهند.

نمونه: سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک توسی، وزیر مقتدر عصر سلجوقی، یکی از برجسته‌ترین این آثار است.

اندرزنامه‌ها

محتویات: اندرزنامه‌ها بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازند.

نمونه: از نمونه‌های مشهور اندرزنامه‌ها، می‌توان به قابوس‌نامه، نوشته‌ی عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری اشاره کرد.

ج. سایر نوشته‌ها: منابع نوشتاری تاریخ به مواردی که ذکر شد محدود نمی‌شود. انواع دیگری از تألیفات با نام طبقات، انساب و فرهنگ‌نامه‌های زندگی‌نامه‌ای نیز حاوی اطلاعات مفید تاریخی‌اند.

اسناد برجای‌مانده از دیوان‌های حکومتی سلسله‌ها نظیر **۱** فرمان‌ها **۲** معاهدات سیاسی **۳** اسناد اقتصادی و فرهنگی **۴** منشآت (نامه‌ها) نیز از منابع و مراجع مهم تاریخی محسوب می‌شوند.

نکته: متون تقویمی و گاه‌شماری، متون فلسفی و کلامی و فقهی، متون اخلاقی و سایر تألیفات علمی نیز می‌توانند به منظور تبیین اوضاع علمی دوره‌های تاریخی، مورد توجه و مطالعه‌ی مورخان قرار گیرند.

نوشته‌های روی سکه‌ها: اطلاعات مفیدی درباره‌ی اوضاع سیاسی، اجتماعی، مذهبی، اقتصادی و هنری سلسله‌های حکومتی و نام پادشاهان ارائه می‌دهند.

حالا تو بگو

کدام یک از مورخان سمت چپ با انواع کتاب‌های تاریخی سمت راست در ارتباط است؟

۱- تک‌نگاری	☒	الف) محمد بن جریر طبری	☒
۲- تاریخ‌های عمومی	☒	ب) ابوالفضل بیهقی	☒
۳- تاریخ‌های سلسله‌ای	☒	پ) حکیم ابوالقاسم فردوسی	☒
	☒	ت) ابن عربشاه	☒

جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

۴- یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری در ایران است که از قرن سوم هجری آغاز شد و تا اواخر عصر قاجار ادامه یافت.

۵- سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه‌ی دیرینه‌ای داشت در دوره رواج و رونق بسیاری یافت.

۶- کتاب‌های بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازد.

پاسخ: ۱ ت ۲ الف ۳ ب ۴ تاریخ‌های عمومی ۵ مغولان ۶ اندرزنامه

پرسش‌های نمونه

۱- منظور از منابع غیرنوشتاری چیست؟ شرح و توضیح دهید.

به کلیه آثار برجای‌مانده از انسان و جوامع گذشته شامل محوطه‌ها و بناهای تاریخی، دست‌ساخته‌های انسانی، آثار شفاهی و ... گفته می‌شود که جنبه نوشته‌شده و مکتوب ندارند اما به نوعی یا بستر وقوع یک رویداد تاریخی یا گواه روشنی بر نوع فرهنگ و طرز تفکر و چگونگی عقاید آن‌ها بوده‌اند و یا حتی به صورت ادبیات عامیانه، داستان‌های تاریخی، لطیفه و ... اطلاعاتی را از مردم زمان خود در اختیار مورخ قرار می‌دهند. بررسی این آثار نیاز به علومی مانند باستان‌شناسی، معماری، هنر و ... دارد و مورخان را برای فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها آماده‌تر می‌کنند.

۲- تفاوت‌ها و شباهت‌های تاریخ‌های عمومی و سلسله‌ای را بیان کنید.

تاریخ‌های عمومی: یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری است که از قرن سوم هجری قمری آغاز شد و تا اواخر عصر قاجاریه تداوم یافت. مؤلفان این دسته از آثار تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می‌کردند و به شرح و توضیح زندگی حضرت آدم و پیامبران می‌پرداختند و از کیومرث آغاز می‌کردند و به دوره ساسانیان ختم و سپس رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی را تا زمان حیات خود ثبت و ضبط می‌کردند.

تاریخ‌های سلسله‌ای: تاریخ‌های سلسله‌ای یکی دیگر از گونه‌های تاریخ‌نگاری در دوران اسلامی است. در این نوع تاریخ‌نگاری فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود، معمولاً افراد ادیب و دانشمند را تشویق و مأمور تدوین این رویدادها کردند.

۳- چرا سفرنامه‌ها از منابع مهم تاریخ‌نگاری محسوب می‌شوند؟

چون سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ارائه می‌کنند که در دیگر منابع کم‌تر دیده می‌شوند. بسیاری از جهانگردان گنجینه‌ای از اخبار و اطلاعات بسیار با ارزش از تاریخ اجتماعی و فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌هایی را که دیده‌اند از جمله ایران به صورت سفرنامه ارائه داده‌اند.

۴- متون جغرافیایی چه نوع اطلاعاتی را از گذشته ارائه می‌دهند؟

بررسی و مطالعه محیط جغرافیایی رویدادها، در پژوهش‌های تاریخی اهمیت زیادی دارد. نوشته‌های تاریخی اطلاعات بسیاری درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب‌وهوا، وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی و راه‌ها، کالاهای، قلعه‌ها، برج‌ها و ... ارائه می‌دهند.

۵- از نظر شما از انواع گونه‌های منابع معرفی‌شده تاریخی، کدام یک از اهمیت بیشتری برخوردارند؟ برای اثبات نظرتان چه دلایلی دارید؟

نظر دانش‌آموز

به خاطر بیاورید

- الف) جمله‌های صحیح یا غلط را مشخص کنید.
- ۱- ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان گواه روشنی بر نوع فرهنگ و طرز فکر، چگونگی عقاید و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند.
 - ۲- تاریخ‌نگاری عمومی یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری در ایران است که از قرن ۳ هجری قمری آغاز شد و تا اواخر صفویه تداوم یافت.
 - ۳- تاریخ‌نگاری سلسله‌ای در دوره معاصر در ایران رواج یافت.
 - ۴- از مشهورترین تکننگاری‌ها می‌توان به عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور تألیف ابن عربشاه اشاره کرد.
 - ۵- کتاب تاریخ بیهقی از مشهورترین تاریخ‌های عمومی است.
- ب) کدام یک از گزینه‌های سمت راست با موارد سمت چپ در ارتباط است؟ (در ستون چپ دو مورد اضافی است.)
- ۶- لطیفه، تصنیف و لالایی جزء این دسته از آثار هستند. ☒ الف) تاریخ سیستان ☐
 - ۷- از معروف‌ترین آثار تاریخ محلی از مؤلفی ناشناخته است. ☒ ب) شاهنامه ☐
 - ۸- از نمونه‌های تاریخ منظوم و تألیف حکیم ابوالقاسم فردوسی است. ☒ پ) غزنویان ☐
 - ۹- کتاب تاریخ بیهقی درباره تاریخ این دوره است. ☒ ت) تاریخ‌های محلی ☐
 - ☒ ث) آثار شفاهی ☐
 - ☒ ج) آل بویه ☐

پ) جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.

- ۱۰- تاریخ‌نگاری عمومی که از قرن سوم هجری آغاز شد و تا اواخر عصر تداوم یافت.
 - ۱۱- کتاب تاریخ طبری تألیف محمد بن جریر طبری از مهم‌ترین و مشهورترین است.
 - ۱۲- قصیده نامه اهل خراسان، سروده، شاعر دوره سلجوقی است.
 - ۱۳- در دیوان خود، به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد می‌کند.
 - ۱۴- نوشته‌های روی، اطلاعات مفیدی درباره نام پادشاهان ارائه می‌دهند.
- ت) گزینه‌های مناسب را انتخاب کنید.
- ۱۵- انگیزه اصلی نویسندگان کدام دسته از کتاب‌های تاریخی، ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی و نگارش زندگی‌نامه مفاخر و مشاهیر محلی بوده است؟

۱) تاریخ‌های سلسله‌ای	۲) تکننگاری
۳) تاریخ‌های منظوم	۴) تاریخ‌های محلی
- ۱۶- کتاب عجائب‌المقدور نوشته چه کسی است؟

۱) طبری	۲) بیهقی
۳) ابن خردادبه	۴) ابن عربشاه

۱۷- در مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه مورد توصیف و ثبت و ضبط قرار می‌دهند.

۱) تاریخ‌های عمومی	۲) تاریخ‌های محلی
۳) تاریخ‌نگاری سلسله‌ای	۴) تکننگاری

۱۸- نگارش تاریخ منظوم در چه زمانی رواج و رونق بسیاری یافت؟

۱) دوره غزنویان	۲) دوران مغولان
۳) دوره صفوی	۴) دوره اسلامی

۱۹- آثاری چون طبقات، انساب و فرهنگ‌نامه‌های زندگی‌نامه‌ای، جزء کدام دسته از منابع به حساب می‌آیند؟

۱) منابع فرهنگی و تاریخی	۲) منابع عمومی
۳) منابع نوشتاری	۴) سفرنامه‌ها

۲۰- مؤلفان کدام نوع از تاریخ نگاری به نگارش تاریخ جهان از آفرینش عالم تا دوره ساسانی و سپس رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی تا زمان حیات خود پرداخته‌اند؟

۱) تاریخ‌های محلی	۲) تاریخ‌های سلسله‌ای
۳) تکننگاری	۴) تاریخ‌های عمومی

- (۱) تئنگاری
(۲) اندرنامه
(۳) منشآت
(۴) قصاید

۲۲- سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از کدام بخش ارائه می‌دهند که در دیگر منابع کم‌تر دیده می‌شود؟

- (۱) جغرافیای تاریخی سرزمین‌ها
(۲) تاریخ اجتماعی و فرهنگی ملت‌ها

- (۳) نقد اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود
(۴) زندگانی اجتماعی مردم

۲۳- قصیده نامه اهل خراسان از انوری دارای کدام ویژگی است که موجب شده تا از نظر تاریخی ارزشمند محسوب شود؟

- (۱) اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عقاید دینی و فلسفی رایج در عصر خود، در این قصیده انعکاس یافته است.
(۲) در آن به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود نقد شده است.
(۳) این قصیده به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازد.
(۴) این قصیده به منظور تبیین اوضاع علمی آن دوره تاریخی، مورد توجه و مطالعه مورخان قرار می‌گیرد.

■ ث) به سؤال‌های زیر پاسخ کوتاه بدهید.

۲۴- مورخان چگونه قادر به شناخت، تحلیل و تفسیر رویدادها و تحولات گذشته هستند؟

۲۵- منابع غیرنوشتاری تاریخ ایران اسلام تا پایان عصر صفوی شامل چه منابعی می‌شود؟

۲۶- بررسی آثار جای گرفته در قلمرو کدام دانش‌ها اطلاعات بسیار مفیدی را برای بازآفرینی گذشته در اختیار مورخان می‌گذارد؟

۲۷- مهم‌ترین گونه‌های مراجع و منابع نوشتاری را نام ببرید.

۲۸- انواع کتاب‌های تاریخی تألیف‌شده در دوران اسلامی را نام ببرید.

۲۹- نگارش تاریخ‌های منظوم در چه زمانی رواج یافت؟

۳۰- از برجسته‌ترین منظومه‌های حماسی و تاریخی بلندآوازه کدام اثر را می‌توان نام برد؟

۳۱- نام یکی از نویسندگانی را که دارای کتابی با عنوان مشترک المسالك و الممالك است ذکر کنید.

۳۲- کدام آثار می‌توانند به منظور تبیین اوضاع علمی دوره‌های تاریخی مورد توجه و مطالعه مورخان قرار گیرند؟

تعریف اصطلاحات یا مفاهیم تاریخی

۳۳- تاریخ‌های محلی

۳۴- المسالك و الممالك

مقایسه پدیده‌های تاریخی

۳۵- گونه تاریخ‌نگاری تاریخ‌های سلسله‌ای را با تئنگاری مقایسه کنید.

اظهار نظر و قضاوت

۳۶- به نظر شما، چرا آثار و بناهای تاریخی از مهم‌ترین منابع و مراجع پژوهش درباره گذشته‌های دور و نزدیک محسوب می‌شوند؟

توصیف، فهرست و طبقه‌بندی اجزا یا ویژگی‌های پدیده‌های تاریخی

۳۷- مهم‌ترین انواع منابع غیرنوشتاری را نام ببرید. (ذکر دو مورد کافی است.)

۳۸- مهم‌ترین انواع کتاب‌های تاریخی را نام ببرید. (ذکر ۳ مورد کافی است.)

۳۹- یکی از معروف‌ترین آثار تاریخ محلی را نام ببرید.

۴۰- یکی از برجسته‌ترین نمونه‌های سیاست‌نامه را ذکر کنید.

تشریحی (علل، دلایل، آثار، نتایج و پیامدهای تاریخی)

۴۱- آثار و بناهای برجای‌مانده از دوره تاریخی مورد مطالعه، به مورخان چه امکانی می‌دهند؟

۴۲- مؤلفان کتب تاریخ‌های عمومی، کدام موارد را ثبت و ضبط کرده‌اند؟

۴۳- تاریخ‌نگاری سلسله‌ای چه نوع تاریخ‌نگاری است؟

۴۴- شیوه تاریخ‌نگاری تئنگاری را با ذکر مثال شرح دهید.

۴۵- سفرنامه‌ها چه اطلاعاتی را به مورخان ارائه می‌دهند؟

۴۶- بررسی و مطالعه محیط جغرافیایی رویدادها چه اهمیتی دارد؟

۴۷- چرا متون نظم و نثر ادبی گونه مهمی از منابع تاریخی محسوب می‌شوند؟

۴۸- تفاوت سیاست‌نامه‌ها و اندرنامه‌ها را بنویسید.

۴۹- نوشته‌های روی سکه‌ها چه اطلاعاتی ارائه می‌دهند؟

۵۰- کدام دو نوع تاریخ‌نویسی با یکدیگر پیوستگی یافتند؟ توضیح دهید.

پاسخ نامہ تشریحی

۱. درست

۲. نادرست: از قرن ۳ هجری قمری آغاز شد و تا اواخر عصر قاجاریه تداوم یافت.

۳. نادرست: تاریخ‌نگاری سلسله‌ای که در دوره اسلامی در ایران رواج یافت.

۴. درست

۵. نادرست: این کتاب از مشهورترین تاریخ‌های سلسله‌ای است.

۶. ث آثار شفاهی

۷. الف تاریخ سیستان

۸. ب شاهنامه

۹. پ غزنویان

۱۰. قاجار

۱۱. تاریخ‌های عمومی

۱۲. انوری

۱۳. حافظ

۱۴. سکه‌ها

۱۵. ۴ تاریخ‌های محلی

۱۶. ۳ ابن عرب‌شاه

۱۷. ۴ تک‌نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد.

در این نوع تاریخ‌نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه مورد توصیف و ثبت و ضبط قرار می‌دهند.

۱۸. ۲ این سبک از تاریخ‌نگاری از دوره مغولان رایج شد.

۱۹. ۳ منابع نوشتاری

۲۰. ۴ تاریخ‌های عمومی

۲۱. ۲ اندرزنامه

۲۲. ۴ سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌کنند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شوند.

۲۳. ۲ بسیاری از شاعران مانند انوری، شاعر دوره سلجوقی در قصیده نامه اهل خراسان، سعدی در بوستان و گلستان و حافظ در دیوانش، به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده‌اند.

۲۴. با کاوش و نقد و بررسی شواهد و مدارک مندرج در منابع تاریخی

۲۵. ۱) محوطه‌ها و بناهای تاریخی ۲) ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان

۳) آثار شفاهی

۲۶. باستان‌شناسی - معماری - هنر

۲۷. ۱) کتاب‌های تاریخی ۲) سفرنامه‌ها ۳) نوشته‌های جغرافیایی

۴) ادبیات و متون ادبی ۵) سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها ۶) سایر نوشته‌ها

۲۸. ۱) تاریخ‌های عمومی ۲) تاریخ‌های محلی ۳) تاریخ‌نگاری سلسله‌ای

۴) تک‌نگاری ۵) تاریخ منظوم

۲۹. سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه دیرینه‌ای داشت، از دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت.

۳۰. شاهنامه اثر حکیم ابوالقاسم فردوسی

۳۱. ابن خردادبه

۳۲. متون تقویمی و گاه‌شماری، متون فلسفی و کلامی و فقهی، متون اخلاقی و سایر تألیفات علمی

۳۳. الف تاریخ‌های محلی یکی از مهم‌ترین گونه‌های تاریخ‌نگاری و یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی و نیز جغرافیایی شهرها و مناطق ایران است.

۳۴. ب نمونه‌هایی از نوشته‌های جغرافیایی و کتاب‌هایی با عنوان مشترک، تألیف نویسندگان مختلف.

۳۵. در تاریخ‌نگاری سلسله‌ای، فرمانروایان بزرگ و کوچک، به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود، معمولاً ادیبان و دانشمندان را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می‌کردند.

اما در تک‌نگاری، مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه، توصیف و ثبت و ضبط می‌کردند.

۳۶. زیرا این آثار به مورخان، برای فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها کمک می‌کنند.

۳۷. محوطه‌ها و بناهای تاریخی - ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان - آثار شفاهی

۳۸. تاریخ‌های عمومی - تاریخ‌های محلی - تاریخ‌های سلسله‌ای - تک‌نگاری‌ها - تاریخ‌های منظوم

۳۹. از معرف‌ترین آثار محلی می‌توان به تاریخ سیستان از مؤلفی ناشناخته، در موضوع تاریخ سیستان از ایام قدیم تا سال ۷۲۵ ق. اشاره کرد.

۴۰. سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک توسی، وزیر مقتدر عصر سلجوقی، یکی از برجسته‌ترین آثار است.

۴۱. آثار و بناهای برجای‌مانده از دوره تاریخی مورد مطالعه، به مورخان این امکان را می‌دهند تا از اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی دوران گذشته آگاهی یابند.

۴۲. مؤلفان این دسته از آثار تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می‌کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران، می‌پرداختند. پس از آن تاریخ اساطیری ایران را از کیومرث آغاز و به پایان دوره ساسانیان ختم می‌کردند. در ادامه، رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی را تا زمان حیات خود ثبت و ضبط می‌کردند.

۴۳. یکی دیگر از گونه‌های تاریخ‌نگاری که در دوره اسلامی در ایران رواج یافت، تاریخ‌های سلسله‌ای بود. فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود، معمولاً ادیبان و دانشمندان را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می‌کردند. بعدها با گسترش این نوع تاریخ‌نویسی در میان سلسله‌های محلی، این نوع تاریخ‌نویسی با تاریخ‌نویسی محلی پیوستگی یافت.

۴۴. این نوع تاریخ‌نگاری از دوره تیموری به بعد مرسوم شد. در این نوع تاریخ‌نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه توصیف و ثبت و ضبط می‌کردند. از مشهورترین تک‌نگاری‌ها می‌توان به عجائب‌المقدور فی نواب تلمیذ ابن عرب‌شاه درباره تیمور اشاره کرد.

۴۵. سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌کنند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شوند. بسیاری از جهانگردان گنجینه‌ای از اخبار و اطلاعات بسیار با ارزش از تاریخ اجتماعی و فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌هایی را که دیده‌اند از جمله ایران به صورت سفرنامه ارائه داده‌اند.

۴۶. بررسی و مطالعه محیط جغرافیایی رویدادها در پژوهش‌های تاریخی اهمیت زیادی دارد. نوشته‌های تاریخی اطلاعات بسیار بااهمیتی درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب‌وهوا، وضعیت اقتصادی، نظامی و راه‌ها، کالاهای قلع‌ها، برج‌ها، بندرها، رودها، پایتخت‌ها، ادیان و اعتقادات، نژاد و زبان و حدود و سرحدات و مرزهای سرزمین‌ها و حکومت‌های محلی ارائه می‌دهند.

۴۷. زیرا اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عقاید دینی و فلسفی رایج در هر عصری کم و بیش در شعر شاعران و نوشته‌های ادبی منثور نویسندگان آن عصر انعکاس می‌یابند. هم‌چنین بسیاری از شاعران مانند انوری شاعر دوره سلجوقی در قصیده نامه اهل خراسان، سعدی در بوستان و گلستان و حافظ در دیوانش به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده‌اند.

۴۸. کتاب‌های سیاست‌نامه اطلاعاتی سودمند درباره شیوه کشورداری، مناسبات حکومت و مردم و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه می‌دهند، اما اندرزنامه‌ها بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازند.

۴۹. نوشته‌های روی سکه‌ها اطلاعات مفیدی درباره اوضاع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، مذهبی و هنری سلسله‌های حکومتی و نام پادشاهان ارائه می‌دهند. بعدها با گسترش تاریخ‌نویسی سلسله‌ای در میان سلسله‌های محلی، تاریخ‌نویسی سلسله‌ای با تاریخ‌نویسی محلی پیوستگی یافت.

درس دوم: روش پژوهش در تاریخ؛ بررسی و سنجش اعتبار شواهد و مدارک

۵۱. درست

۵۲. درست

۵۳. نادرست: زمان و مکان دو رکن مهم یک رویداد تاریخی‌اند.

۵۴. نادرست: تاریخ‌نگاری روایی در آغاز برای ثبت و ضبط سخنان و سیره پیامبر و صحابه ایشان به کار گرفته می‌شد.

۵۵. ج مسعودی

۵۶. ث دینوری

۵۷. الف مقدسی

۵۸. ب علوم تجربی

۵۹. طبری

۶۰. روایی

۶۱. بلاذری - فتوح‌البلدان یا دینوری - اخبار‌الطوال